

Розділ 5

Екологічний маркетинг та менеджмент

УДК 502.33

JEL Classification: Q21, R13

Мішеніна Наталія Вікторівна,

*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет (м. Суми, Україна);*

Ярова Інесса Євгенівна,

*канд. екон. наук, доцент кафедри економіки,
Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна);*

Мішеніна Галина Анатоліївна,

*канд. екон. наук, доцент кафедри управління,
Сумський державний університет (м. Суми, Україна)*

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ПРИРОДОГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті концептуально обґрунтована сутнісно-змістовна основа застосування механізмів державно-приватного партнерства (ДПП) у системі раціоналізації природогосподарювання на підприємницьких засадах в умовах децентралізації територіального розвитку. Визначено принципи формування та реалізації механізмів ДПП стосовно раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, а також окреслено основні переваги їх застосування. Охарактеризовано основні механізми (форми) партнерських взаємовідносин між державою (територіальною громадою) та бізнес-підприємницькими структурами у контексті капіталізації регіональних природних ресурсів. Обґрунтовано необхідність досягнення еколого-економічної самодостатності природогосподарювання на рівні територіальних громад.

Ключові слова: природогосподарювання, державно-приватне партнерство, механізм, природні ресурси, природний капітал, підприємництво, децентралізація, еколого-економічна самодостатність природогосподарювання територіальних громад.

DOI: 10.21272/mmi.2017.1-29

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування перспективним та стратегічним напрямом реалізації принципів сталого розвитку, методології «зеленої» економіки у сфері регіонального природогосподарювання повинне стати широке застосування механізмів та моделей розвитку державно-приватного партнерства (ДПП) для вирішення фінансово-економічних та інвестиційних проблем функціонування природно-ресурсних об'єктів державної та комунальної власності. Механізми реалізації проектів ДПП набули найбільшого поширення у галузях інфраструктурного характеру. Менше вони задіяні у сфері раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища [1; 2].

ДПП повинне стати одним з найбільш ефективних інститутів (механізмів, форм)

співробітництва між державним і приватним сектором у природно-ресурсній сфері, оскільки ця співпраця заснована на існуючому визнанні факту, що обидві сторони можуть отримувати вигоди від об'єднання фінансових ресурсів, технологій і управлінських знань у напрямку забезпечення збалансованого використання природних ресурсів, їх капіталізації, а також екосистемного розвитку територіальних природно-господарських комплексів.

Усе це актуалізує необхідність удосконалення господарського механізму природогосподарювання, зорієнтованого на суттєвий розвиток механізмів ДПП у природно-ресурсній сфері на рівні територіальних громад в умовах децентралізації влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно констатувати, що на сьогодні вітчизняними та зарубіжними науковцями сформовано загальну теоретико-концептуальну та методичну платформу розвитку ДПП [1-7]. Досвід багатьох країн свідчить про успішну реалізацію проектів ДПП у таких секторах економіки, як енергетика, транспорт, телекомунікації, водопостачання та водовідведення [8-10].

Аналіз теоретико-методичних основ розвитку ДПП у природно-ресурсній сфері свідчить, що цей механізм природокористування вимагає більш системного розгляду щодо методології його застосування, оскільки має певною мірою фрагментарний характер. Так, наприклад, у працях [11-13] визначено форми ДПП в окремих галузях – лісовому, водному та сільському господарствах. У статті [14] досліджено партнерські взаємовідносини між державою і бізнесом в контексті формування інвестиційної привабливості об'єктів екологічної інфраструктури.

У сучасних умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування в статтях [11; 15] акцент робиться на інституціональному забезпеченні розвитку ДПП у сфері природокористування в контексті існуючих прогалин у цьому питанні відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» (2010 р.) [16].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування теоретико-концептуальних положень та методичних рекомендацій щодо особливостей формування та розвитку державно-приватного партнерства в природно-ресурсній сфері вимагає подальших системних досліджень стосовно його сутнісно-змістовної основи, форм та механізмів реалізації у контексті сучасної методології раціоналізації природо- господарювання в умовах децентралізації.

Метою статті є поглиблення теоретико-концептуальних положень щодо формування організаційно-економічних механізмів розвитку ДПП у системі підприємницького природогосподарювання в умовах децентралізації.

Викладення основного матеріалу. Перш за все, необхідно відмітити, що виникнення та розвиток ДПП є результатом пошуку нових форм та методів державного управління та регулювання, що були обумовлені значними структурними зсувами в напрямку лібералізації господарювання, децентралізації та приватизації [17]. Визначальні причини, які обумовлюють розвиток інституціональної системи та механізмів ДПП в різних сферах господарювання (зокрема природно-ресурсній) такі: усвідомлення факту, що приватний і державний сектори мають унікальні характеристики, які забезпечують їм перевагу у суспільно важливих сферах господарювання (зокрема соціально-екологічних); зміна підходу до розуміння функцій влади в умовах децентралізації, зокрема усвідомлення необхідності передачі їх частини приватному сектору як більш мобільному й ефективному стосовно використання ресурсів, зокрема державного природного капіталу.

Необхідно зазначити, що у світовій практиці поняття «державно-приватне партнерство» в основному розглядається в двох значеннях [3]: по-перше, це система відносин держави і бізнесу, яка широко використовується як інструмент національного, міжнародного, регіонального, міського,

муніципального економічного і соціального розвитку; по-друге, це конкретні проекти, які реалізуються спільно державними органами і приватними компаніями на об'єктах державної та муніципальної власності. Згідно з визначенням Європейської комісії (2003 р.) державно-приватне партнерство також характеризується як передання приватному сектору частини повноважень, відповідальності та ризиків щодо реалізації інвестиційних проектів, які традиційно впроваджувалися чи фінансувалися публічним сектором [9].

Згідно проведеної в праці [18] систематизації науково-методичних підходів до трактування поняття «державно-приватне партнерство» ця дефініція розглядається як форма, співробітництво, інститут, а також угода, і не характеризується як механізм. Проведений аналіз дозволив зробити висновок, що найбільш узагальнено ДПП стосовно сфери природогосподарювання можна визначити як юридично оформлену на певний термін взаємовигідну співпрацю органів і організацій державної влади (державних структур) та бізнес-підприємницьких структур відносно природно-ресурсних об'єктів, а також об'єктів природоохоронної (екологічної) інфраструктури. Таке партнерство передбачає розподіл відповідальності, ризику та результатів між партнерами з метою найбільш ефективної реалізації проектів у сфері природогосподарювання, що мають важливе державне, регіональне і суспільне значення.

Авторами цього дослідження сакцентовано увагу на узагальненні і розвитку концептуальних основ застосування механізмів ДПП саме в системі природогосподарювання. Існуюча соціально-екологічна парадигма переходу від природокористування до природогосподарювання [19-21] повинна знайти своє відображення у механізмах реалізації ДПП, оскільки розвиток його організаційно-економічних форм найбільш повно проявляється саме у природогосподарюванні. *Природогосподарювання як система підприємницького підходу до раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу (природного капіталу) на еколого-економічних засадах – це сукупність дій та заходів суб'єктів господарювання, спрямованих на здійснення продуктивної організації відтворювальних процесів, прийняття та реалізацію найбільш оптимальних економічних рішень щодо комплексного та інтегрованого використання природно-ресурсного потенціалу капіталу для задоволення індивідуальних, комерційних та суспільних потреб у сировинних та соціально-екологічних функціях природних ресурсів з мінімальними витратами на принципах збалансованого та екосистемного управління природокористуванням.* Згідно існуючої структуризації природогосподарювання, проекти державно-приватного партнерства можуть бути націлені на вирішення соціо-еколого-економічних проблем територіальних громад за такими напрямками: природоосвоєння, природокористування, природоспоживання, природовідтворення, природоперетворення, природооблаштування, природовідновлення, природовідтворення, природоохорона, природотворчість, природоінтелектуалізація, природоодухотворення, природопізнання. Розширення напрямів реалізації проектів ДПП визначає необхідність удосконалення організаційно-економічних, еколого-економічних та громадських механізмів управління природогосподарюванням.

З позиції «механізмного» розуміння ДПП необхідно сказати, що партнерські взаємовідносини між державою (територіальною громадою) та бізнес-підприємницькими структурами відносно раціоналізації використання природного капіталу – це, перш за все, суспільні відносини, що виникають між функціональними суб'єктами природогосподарювання і охоплюють сферу виробництва, обміну, розподілу та споживання природних благ. За своїм характером вони є організаційно-економічними, а отже, механізм державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання, виступаючи формою прояву цих відносин, є за змістом організаційно-економічним. Механізм управління певного спрямування повинен

відповідати цілям, завданням і специфіці об'єкта управління, враховувати реальні умови здійснення управлінської діяльності та забезпечувати необхідну гнучкість до змін зовнішнього і внутрішнього середовища [22, с. 76].

Отже, *державно-приватне партнерство у сфері природогосподарювання* нами розглядається як цілісна система організаційно-економічних форм, економічних методів та інструментів управління партнерськими взаємовідносинами між державними (зокрема територіальними громадами) та бізнес-підприємницькими структурами стосовно використання та відтворення державного (комунального) природного капіталу, що забезпечує узгодження екологічних, соціальних та економічних інтересів суб'єктів господарювання шляхом збалансованого та відповідального розподілу сфер управління, контролю, ризиків та результатів між партнерами підприємницького природогосподарювання на довгостроковій та стратегічній платформі. Сформоване нами визначення має певні особливості, які полягають у наступному: державно-приватне партнерство розглядається як механізм, інтегрована функція якого полягає в узгодженні еколого-економічних інтересів суб'єктів господарювання та вирішення протиріч, що виникають; враховуються сучасні принципи децентралізації природогосподарювання; враховуються сучасні тенденції щодо капіталізації природних ресурсів.

Загалом формування та розвиток механізмів ДПП у природогосподарюванні має ґрунтуватися на таких основних принципах, які сформовано з урахуванням базових, задекларовано в Законі України «Про державно-приватне партнерство» (далі Закон):

1. *Законність та інституціональність.* Створення партнерств у форматі, який визначається чинним законодавством та іншою нормативно-правовою базою. Зокрема відповідним Законом передбачається: рівність перед законом усіх партнерів; узгодження отримання взаємної вигоди; незмінність договірних відносин та визнання партнерами прав і обов'язків, передбачених національним законодавством.

2. *Прозорість.* Надання державними структурами повної еколого-економічної, фінансової інформації щодо розвитку природогосподарського сектора інвесторам, концесіонерам, усім зацікавленим сторонам (стейкхолдерам), зокрема громадським організаціям.

3. *Змагальність.* Створення рівних умов щодо залучення до партнерства для всіх потенційних приватних партнерів через створення тендерів, аукціонів природних ресурсів тощо. У Законі передбачається визначення приватного партнера на конкурсних засадах.

4. *Відповідальність та підзвітність.* Економічно-правова, соціальна, соціально-екологічна відповідальність усіх партнерів перед громадськістю. Відповідальні взаємні зобов'язання, які визначені в договірному порядку, є необхідною умовою функціонування ДПП, що повинна передбачати підзвітність.

5. *Зрозумілість і передбачуваність.* Зрозумілість формулювання умов партнерства через механізм договірних відносин у системі кооперованих зв'язків, забезпечення можливості їх виконання без суттєвих змін в організаційно-інституціональному середовищі.

6. *Урахування галузевої специфіки.* Проекти ДПП екологічного спрямування повинні враховувати особливості використання та капіталізації природних ресурсів, специфіку функціонування об'єктів природоохоронної (екологічної) інфраструктури.

7. *Економічна та фінансова сталість.* Визначається фінансово-економічними параметрами використання природного капіталу, рівнем споживання товарів, робіт та послуг, що створюються в результаті партнерства у сфері природогосподарювання, а також позитивними наслідками в інших галузях.

8. *Гнучкість.* Забезпечення можливості швидкого підприємницького реагування на еколого-

економічні проблеми використання та відтворення природного капіталу, а також можливості капіталізації природних ресурсів.

9. *Соціальна рівноправність*. Це стосується забезпечення рівноправного доступу всіх громадян (особливо вразливих прошарків населення) до екосистемних послуг. Це особливо стосується рекреаційних водних та лісових об'єктів. Створення умов для залучення до процесу планування та реалізації ДПП у сфері природогосподарювання, перш за все, територіальних громад, а також різних суспільних груп населення, некомерційних організацій.

В економічній літературі виділяються різні форми та моделі державно-приватного партнерства [4; 9; 12; 17]. При цьому необхідно наголосити, що їх перелік не є остаточно вичерпним. Стратегічні партнерства між державними та підприємницькими структурами і класифікації форм державно-приватного партнерства постійно вдосконалюються. Так, В.Г. Варнавський, вказує на те, що державно-приватне партнерство (ДПП) має досить широкий спектр форм, та відносить до них різноманітні контракти, які держава надає приватним організаціям на виконання робіт і надання суспільних послуг, на управління та постачання різноманітної продукції для державних потреб; контракти з технічної допомоги; орендні (лізингові) відносини, що виникають у зв'язку з передачею державою в оренду приватному сектору своєї власності (будівель, споруд, виробничого устаткування) та угоди про розподіл продукції; державно-приватні підприємства; концесії [17]. Згідно з чинною правовою базою в Україні і, як свідчить практика господарювання, основними формами державно-приватного партнерства є: контракти на надання послуг, концесії, фінансовий лізинг, оренда, спільні підприємства (державно-приватні) та угоди про розподіл продукції [9].

Узагальнюючи існуючий досвід розвинених країн у сфері використання моделей партнерських відносин між державним та приватним сектором, можна зробити висновок, що державно-приватне партнерство реалізується у різних формах залежно від способу участі в ньому, а також власнісного статусу об'єкта договору, розподілу ризику, тривалості співпраці. Згідно з [23] виділяються п'ять основних моделей ДПП: проекти, що здійснюються «із зеленого поля»/«з нуля» (*greenfield projects*); «відділення активів» (*divestiture*); концесії (*concession*); контракт на управління/аутсорсинг (*management and outsourcing contracts*); лізинг.

При цьому в рамках кожної моделі можуть використовуватися різноманітні форми державно-приватного партнерства залежно від конкретних умов потенційного проекту та галузевої специфіки.

Необхідно констатувати, що ДПП є альтернативою приватизації природних ресурсів державної та комунальної власності, оскільки об'єднує переваги державного та приватного секторів, зокрема такі: соціальну та екологічну відповідальність; громадську підзвітність і пріоритетність дотримання екологічних стандартів у підприємницькому природогосподарюванні; підприємницький підхід до формування фінансових ресурсів, використання інноваційних технологій в управлінні факторами виробництва.

Визначальні переваги, які отримують державний та приватний сектор у разі ефективного функціонування цивілізованої системи державно-приватного партнерства в сфері природогосподарювання, наведені в табл. 1.

Зазначимо, що характерною особливістю сфери природогосподарювання є те, що інфраструктурні об'єкти соціально-екологічного спрямування та природні ресурси перебувають в основному в державній чи комунальній власності, а також істотно обмежені в господарському обороті, виходячи з цільового їх призначення. Держава (територіальна) громада як правило, не здатна самостійно організувати прибутковий бізнес у природно-господарському секторі економіки,

і при цьому вона обмежена в фінансово-виробничих ресурсах. Дефіцит бюджету регіонального розвитку не дозволяє забезпечити належну фінансово-економічну основу збалансованого природогосподарювання та екосистемного управління природним капіталом.

Таблиця 1 – Переваги механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання (розроблено авторами на основі [1-4; 7; 9])

Переваги для державного сектора	Переваги для приватного сектора
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вирішення системних проблем еколого-економічного розвитку природогосподарювання (створення об'єктів екологічної інфраструктури, відтворення природних ресурсів, використання екосистемних послуг та ін.). 2. Можливість розділити ризики, перекласти їх на партнерів. 3. Можливість зменшення бюджетних видатків на розвиток (утримання) природогосподарських секторів (наприклад, лісового господарства). 4. Залучення недержавного, зокрема іноземного, фінансування для екологічних інвестицій у природогосподарські об'єкти державного (комунального) значення, а також об'єкти природоохоронної інфраструктури. 5. Розширення можливостей контролю за дотриманням екологічних норм та стандартів. 6. Збільшення надходжень від податків (зокрема екологічних) та інших виплат до бюджету (рентних платежів). 7. Використання інноваційних управлінських технологій у системі проектного менеджменту, передача управлінських функцій приватному сектору. 8. Підвищення рівня конкуренції. 9. Підвищення інвестиційної та інноваційної активності. Отримання доступу до запровадження інноваційних технологій природогосподарювання, розроблених чи придбаних приватними компаніями. 10. Подальший розвиток механізмів соціально-екологічної відповідальності 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Доступ до природно-ресурсного сектору, де монополістом є держава (в організаційному, економічному, інвестиційному та управлінському аспекті). Можливість вибору проектів екологічного спрямування. 2. Розподіл ризиків і відповідальності в процесі реалізації бізнес-проектів еколого-інноваційного характеру. 3. Пряма державна підтримка (зокрема інституціональна) у формі певних гарантій та участь, наприклад, через отримання контрольного пакета акцій. Отримання можливості для здійснення інвестицій у ті сектори природогосподарювання, які вважаються сферою державних інтересів (наприклад, у розвиток водогосподарських об'єктів). 4. Доступ до додаткових фінансових ресурсів під державні гарантії або через здешевлення кредиту. 5. Можливість залучення ефективних дотаційних механізмів. 6. Зниження податкового тиску в процесі реалізації екологічних інноваційних проектів

Стратегічні орієнтири збалансованого, інноваційно орієнтованого природогосподарювання в умовах децентралізації повинні передбачати застосування різноманітних механізмів державно-приватного партнерства у справі раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, підвищення якості довкілля, а також розвитку об'єктів природоохоронної (екологічної) інфраструктури (табл. 2). Наведені основні механізми (форми) ДПП, які можуть бути реалізовані суб'єктами природогосподарювання безумовно підлягають подальшій деталізації. По деяким з них необхідно зробити певні уточнення. Злагожене співробітництво та взаємодія державного, приватного та громадського секторів в умовах децентралізації є основною платформою кластерної політики, формування кластерно-корпоративних форм природогосподарювання [27].

Таблиця 2 – Основні форми (механізми) реалізації ДПП у сфері природогосподарювання (розроблено авторами на основі [2-4; 9;12; 25; 26])

Форма ДПП	Основна характеристика
Оренда з переходом права власності	Приватний партнер орендує природно-господарський об'єкт (зокрема ділянку сільськогосподарських неугідь під лісорозведенням) на основі договору оренди, по закінченню якого визначена частка може поступово перейти на обговорених умовах у приватну власність.
Безстрокова оренда	Природно-господарські об'єкти, угіддя можуть передаватися в оренду приватному сектору з умовою, наприклад, здійснення інтегрованого багатопільового природокористування та створення певної кількості робочих місць для територіальних громад, забезпечення певного обсягу інвестицій у соціальну сферу. Це може бути також підряд з приводу виконання природно-господарських робіт, постачання екосистемних послуг, довірче управління державними природогосподарськими та природоохоронними об'єктами, угод про розділ екосистемної продукції і низка інших організаційно-правових форм.
Лізинг	Можливість доступу екологічноорієнтованого підприємництва до сучасного обладнання та інноваційних технологій екологічно чистого («зеленого») виробництва через лізингові контракти, що укладаються з державними структурами (організаціями, органами управління).
Депозитарно-компенсаційна система природогосподарювання	Формування системи відтворення природних ресурсів орендарями природоексплуатаційного фонду. Кошти на відтворення природного ресурсу переказуються орендарем (приватним природокористувачем) на спеціальний депозитний банківський рахунок, що враховується відповідним зниженням плати за природокористування. При належному виконанні природовідтворювальних робіт кошти з депозитного рахунка повертаються орендареві.
Створення інтегрованих підприємницьких структур (кластерів), холдингових структур	Створюються організаційні, економічні та фінансові умови розвитку підприємницького природогосподарювання екологічного спрямування з відповідним інституціонально-регулюючим забезпеченням, розвитку інтегрованих бізнес-підприємницьких структур.
Концесія	Приватний оператор (підприємець, приватна компанія, юридична особа) отримує за визначену в договорі плату права на використання природних ресурсів або експлуатацію та управління об'єктами природоохоронної (екологічної) інфраструктури.
Створення-володіння-управління-передача	Приватний оператор згідно з договором (контрактом) здійснює інвестиції на визначеному природно-господарському об'єкті, після чого володіє та управляє ним у рамках визначеного договором терміну, після закінчення якого він передається державі.
Капіталізація природних ресурсів, відділення активів	Капіталізація природних ресурсів передбачає їх залучення у процес суспільного виробництва з подальшим перетворенням у вартість, що створює додану вартість. Акціонування природних ресурсів передбачає, що власність на них (повністю чи частково), як і зобов'язання щодо здійснення інвестицій та реалізації екосистемного управління, може передаватися приватному сектору шляхом приватизації або відкритої емісії акцій.
Контракт на управління	Є найбільш простою формою ДПП у сфері природогосподарювання, що не передбачає інвестиційних зобов'язань. Власність та інвестиційні рішення залишаються у веденні державного органу. Приватна організація відповідає тільки за дотримання користувачами принципів сталого природогосподарювання та реалізації екосистемного управління природними ресурсами (об'єктами) і несе лише операційні ризики

Ні держава, ні приватний сектор, ні некомерційні структури самостійно (відокремлено) не здатні досягти пріоритетних різнопланових (інколи суперечливих) цілей природогосподарювання на рівні територіальних громад, що відповідають принципам державної аграрної, лісової та екологічної політики. Це передбачає, наприклад, формування територіально-виробничих міжгалузевих агролісомеліоративних комплексів, природно-індустріальних комплексів, еколого-ресурсних кластерів та ін. Так, під еколого-ресурсним кластером дематеріалізації регіонального розвитку розуміється географічна поліцентрична агломерація взаємозалежних та визначаючих принципи екологічного регулювання потоків матеріально-сировинних ресурсів суб'єктів природогосподарювання, які інтегровані у напрямку вирішення на конкретній території соціально-еколого-економічних проблем дематеріалізації виробництва та споживання, що посилює конкурентні переваги окремих суб'єктів, а також кластера в цілому [28, с. 248].

Існує достатньо широкий спектр механізмів (моделей) ДПП, які визначають основні фази співпраці щодо створення, володіння, управління та передачі господарських об'єктів [4]. Так, система (механізм) *BOOT (Build, Operate, Transfer* – будівництво – експлуатація/управління – передача) передбачає те, що об'єкт створюється за рахунок концесіонера, який після завершення будівництва отримує право експлуатації спорудженого об'єкта впродовж терміну, достатнього для окупності вкладених коштів. За його закінчення об'єкт передається державі. Концесіонер отримує правомочність використання, але не володіння об'єктом, власником якого є держава. Згідно системи *BOOT (Build, Own, Operate, Transfer* – будівництво – володіння – експлуатація/управління – передача) приватний партнер отримує право не тільки користуватися, а й володіти об'єктом упродовж терміну дії угоди, після чого він передається публічній владі.

Вважаємо за доцільне відмітити такий момент у формуванні механізмів ДПП: якщо одна із сторін не надає в проект фінансових, екологічних активів або не несе певного ризику, а також не створює перспектив зростання прибутку, то такий варіант взаємодії держави і приватного сектору навряд чи буде більш ефективним за існуючі в природогосподарському секторі прості форми взаємодії влади і бізнесу (наприклад, збору податків і витрати бюджетних коштів). Також треба зазначити, що спроби врахувати всі еколого-економічні та фінансові аспекти і варіанти можливого розвитку механізмів співпраці держави і бізнесу в сфері еколого-економічних відносин можуть призвести до появи дуже громіздких, складних і переобтяжених деталями господарсько-юридичних схем формування та розвитку ДПП. У Європі, наприклад, виникають течії стосовно захисту простоти контрактів: деяким конкурсам на право взяти в управління державні ліси не вдається залучити жодної заявки від приватного сектору через неможливість розрахувати прибутковість і скласти бізнес-план з урахуванням усіх накладених державою обмежень [29]. Отже, процес створення умов для розвитку державно-приватних партнерств у сфері природогосподарювання вимагає від усіх стейкхолдерів (перш за все, державних структур) процесу певної відповідальності та коректності, інноваційності та готовності йти на компроміси.

На закінчення необхідно зробити акцент на важливості інституціонального забезпечення розвитку природогосподарського підприємництва, адекватного принципам природогосподарювання. Природогосподарське підприємництво доцільно розглядати як продуктивну та відповідальну організацію процесів комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів, а також чинників виробництва на інноваційній основі з метою максимального задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб у різноманітних функціях природних ресурсів відповідно до принципів збалансованого природокористування. Підприємництво на еколого-економічних засадах реалізується у вигляді таких форм його організації: екологічноорієнтоване, екологічне та екосистемне підприємництво [30].

В умовах децентралізації екологічноспрямоване природогосподарське підприємництво в системі ДПП є основою, рушійною силою досягнення територіальною громадою еколого-економічної самодостатності регіонального природогосподарювання. Під *еколого-економічною самодостатністю територіальних громад* ми розуміємо їх здатність власною діяльністю

організувати відтворювальні процеси в сфері екологізації природогосподарування для задоволення соціо-еколого-економічних потреб життєдіяльності. Безумовно, самодостатність обмежується фінансовою спроможністю територіальних громад, і це актуалізує розвиток механізмів ДПП у сфері природогосподарування.

Висновки. В умовах інституціональних змін у напрямку децентралізації влади, реформи місцевого самоврядування, які обумовлюють ефективну участь територіальних громад у здійсненні природогосподарської діяльності та перерозподілі природних ресурсів (об'єктів, комплексів), актуалізується розвиток механізмів державно-приватного партнерства. Державна (комунальна) власність на природні ресурси та дефіцит кошторисно-бюджетного фінансування природно-господарських та екологічно спрямованих інфраструктурних об'єктів, а також необхідність вирішення соціо-еколого-економічних проблем регіонального природогосподарування визначають використання якомога широкого спектру існуючих форм ДПП та відповідних механізмів. Розвиток ДПП у сфері природогосподарування є необхідною основою забезпечення еколого-економічної самодостатності територіальних громад.

Подальші дослідження за цією проблематикою мають бути спрямовані на конкретизацію та деталізацію застосування механізмів ДПП з урахуванням специфіки організацій та екологічних проектів, природного капіталу та стратегічних цілей територіального природогосподарування в умовах децентралізації.

1. Ефимова Л.И. Некоторые модели государственно-частных партнерств: тенденции и зарубежный опыт [Електронний ресурс] / Л.И. Ефимова. – Режим доступу: http://www.eatc.ru/rus/doc.id_71.book_1.php.
2. Запатрина И. Публично-частное партнерство в Украине: перспективы использования для реализации инфраструктурных проектов и предоставления публичных услуг / И. Запатрина // Экономика и прогнозирование. – 2010. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrppp.com/images/stories/PPP_econ_forec_Zapatr_1.pdf.
3. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство : теория и практика : учебное пособие / В. Г. Варнавский, А.В. Клименко, В.А. Королев и др. ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М. : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 287 с.
4. Дерябина М. Государственно-частное партнерство / М.Дерябина // Вопросы экономики. – 2008. – № 8. – С. 78-90.
5. Развитие партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг : монографія / О.В. Берданова, В.М. Вакуленко, М.Д. Василенко та ін. ; за ред. Ю. П. Лебединського. – Ужгород : Патент, 2003. – 192 с.
6. Delmon J. Private sector investment in infrastructure / J. Delmon. – Project Finance, PPP Projects and Risk. – The World Bank and Kluwer Law International. – 2009. – P. 7.
7. Public-Private Partnerships in Infrastructure. – Days 2008, December 15-18. – 2008. –Washington, D.C.: Edited by Periklis Saragiotis, PPP Program, World Bank Institute. – Day 2.
8. Варнавский В. Г. Концессии в транспортной инфраструктуре : теория, практика, перспективы / В. Г. Варнавский. – М. : ИМЭМО РАН, 2002. – 189 с.
9. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном / Б. Винницький, М. Лендъел, Б. Онишук, П. Сегварі. – К. : «К.І.С.», 2008. – 146 с.
10. PPI Project Database. World Bank and PPIAF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/explore/ppi>.
11. Голян В. Сфера природопользования должна стать полигоном для внедрения институтов государственно-частного партнерства / В. Голян // Экономист. – 2013. – № 2. – С. 8-13.
12. Мішенін Є. Концептуальні засади розвитку механізмів державно-приватного партнерства в лісоресурсній сфері / Є. Мішенін, Г. Мішеніна // Экономист. – 2010. – № 12. – С. 23-26.
13. Хвесик М. Рационалізація природокористування як вагомий чинник соціально-економічного піднесення та зміцнення енергетичної самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації / М. Хвесик, В. Голян, С. Князев // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics-of-nature.net/page/2015>.
14. Рассадникова С.І. Концептуальне обґрунтування державно-приватного партнерства в контексті формування інвестиційної привабливості об'єктів екологічної інфраструктури / С.І. Рассадникова // Механізм регулювання економіки. – 2012. – С. 176-185.
15. Голян В. Державно-приватне партнерство як базова інституціональна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації / В. Голян // Экономист. – 2014. – № 9. – С. 4-7.
16. Закон України «Про державно-приватне партнерство» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. –

Н.В. Мішеніна, І.Є. Ярова, Г.А. Мішеніна. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання в умовах децентралізації

№ 40. – Ст. 524.

17. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство в России: проблемы становления / В.Г. Варнавский // Отечественные записки. – 2004. – № 6. – С. 21-26.

18. Гриценко Л.Л. Концептуальні засади державно-приватного партнерства / Л.Л. Гриценко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2012. – № 3. – С. 52-59.

19. Барякин В. От природоиспользования к природохозяйствованию: новая социально-экологическая парадигма [Электронный ресурс] / В. Барякин. – Режим доступа: <http://brennoe-i-vechnoe.narod.ru/01-85.html>.

20. Мишенин Е.В. Концептуальные основы формирования экологически ориентированного механизма управления природохозяйствованием / Е.В. Мишенин // Экономист. – № 3. – 2012. – С. 59-64.

21. Ярова І.Є. Лесохозяйствование как новая социо-эколого-экономическая парадигма / І.Є. Ярова // Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 2. – С. 45-52.

22. Екологоорієнтоване логістичне управління виробництвом: монографія / Є.В. Мішенін, І.І. Коблянська, Т.В. Устік, І.Є. Ярова ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Є.В. Мішеніна. – Суми : ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2012. – 248 с.

23. Davies S. Private Finance Initiative (PFI) and Public Private Partnerships (PPPs): Definitions and Sources / S. Davies, P. Fairbrother. – School of Social Science, Cardiff University. Working Paper Series, 2003. – 139 p.

24. Вилисов М. Государственно-частное партнерство: политико-правовой аспект / М. Вилисов // Власть. – 2006. – № 7. – С. 12-17.

25. Бистряков І.К. Капіталізація природних ресурсів: механізми залучення інвестицій у сталий розвиток / І.К. Бистряков, В.В. Пилипів, О. Луців // Економист. – 2013. – №10. – С. 38-41.

26. Капіталізація природних ресурсів : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., академіка НАН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. – 268 с.

27. Бистряков І.К. Комплексна оцінка та управління природними ресурсами в кластерно-корпоративних формах господарювання / І.К. Бистряков, Д.В. Клиновий // Економіка, екологія, управління : збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. – 2010. – № 1. – С. 302-309.

28. Мішеніна Н.В. Формування еколого-ресурсних кластерів як чинник дематеріалізації регіональної економіки / Н.В. Мішеніна // Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І.М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – С. 246-254.

29. Ковальчук А.Н. Пути развития договорных отношений в лесном секторе: региональный аспект / А.Н. Ковальчук // Экономика, управление, общество: история и современность : мат. Седьмой всероссийской науч.-практ. конф. – Хабаровск : Изд-во ДВАГС, 2009. – С. 217-222.

30. Ярова І.Є. Інституціональні та еколого-економічні засади розвитку природо господарського підприємництва / І.Є. Ярова, Н.В. Мішеніна, О.М. Дутченко, Г.А. Мішеніна // Збалансоване природокористування. – 2016. – № 1. – С. 21-29.

1. Yefimova, L.I. (n.d.). Nekotorye modeli hosudarstvenno-chastnykh partnerstv: tendentsii i zarubezhnyi opyt [Some models of public private partnership: trends and international experience]. www.eatc.ru. Retrieved from http://www.eatc.ru/rus/doc.id_71.book_1.php [in Russian].

2. Zapatrina, I. (2010). Publichno-chastnoe partnerstvo v Ukraine: perspektivy ispolzovaniia dlia realizatsii infrastrukturykh proektov i predostavleniia publichnykh uslug [Public private partnership in Ukraine: perspectives for realization of infrastructure projects and public services]. *Ekonomika i prohozirovaniie – Economics and Forecasting*. Retrieved from http://www.ukrppp.com/images/stories/PPP_econ_forec_Zapatr_1.pdf [in Russian].

3. Varnavskiy, V.H., & Klimenko, A.V. (2010). *Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: teoriia i praktika [Public and private partnership: theory and practice]*. Moscow: Vysshiaia shkola ekonomiki [in Russian].

4. Deriabina, M. (2008). Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo [Public-private partnership]. *Ekonomicheskie voprosy – Economics issues*, 8, 78-90 [in Russian].

5. Berdanova, O.V., Vakulenko V.M., & Vasilenko, M.D. (2003). *Rozvytok partnerstva mizh mistsevoiu vladoiu ta nederzhavnym sektorom u sferi nadannia hromadskykh poslug [Development of the partnership between local authority and nongovernmental sector in the sphere of public services]*. Yu.P. Lebedinskiy (Ed.). Uzhhorod: Patent [in Ukrainian].

6. Delmon, J. (2009). *Private sector investment in infrastructure*. Project Finance, PPP Projects and Risk. The World Bank and Kluwer Law International [in English].

7. *Public-Private Partnerships in Infrastructure. – Days 2008, December 15-18. – 2008. – Washington, D.C.* Edited by Periklis Saragiotis, PPP Program, World Bank Institute. – Day 2 [in English].

8. Varnavskiy, V.H. (2002). *Kontsessii v transportnoi infrastrukture: teoriia i praktika, perspektivy [Concessions in the transport infrastructure: Theory, Practice, Prospects]*. Moscow: IMEMO RAN [in Russian].

9. Vinnitskiy, B., & Sehvar, P. (2008). *Dosvid ta perspektivy vprovadzhennia derzhavno-privatnykh partnerstv v Ukraini ta zakordonom [Experience and prospects of implementation of public-private partnerships in Ukraine and abroad]*. Kyiv: «K.I.S.» [in Ukrainian].

10. PPI Project Database. World Bank and PPIAF (n.d.). ppi.worldbank.org. Retrieved from <http://ppi.worldbank.org/explore/ppi> [in English].

11. Holian, V. (2013). Sfera prirodoopolzovania dolzhna stat polihonom dlia vnedrenia institutov hosudarstvenno-chastnoho partnerstva [Scope of natural resources should be a ground for the introduction of the institute of public-private partnership]. *Ekonomist – Ecoomist*, 2, 8-13 [in Russian].

12. Mishenin, Ye. (2010). Kontseptualni zasadi rozvytku mekhanizmv derzhavno-privatnoho partnerstva v lisoresursny sferi

Розділ 5 Екологічний маркетинг та менеджмент

[Conceptual framework of the mechanisms of public-private partnership in the forestry]. *Ekonomist – Economist*, 12, 23-26 [in Ukrainian].

13. Khvesyuk, M. (n.d.). Ratsionalizatsia pryrodokorystuvannia yak vahomyi chynnyk sotsialno-ekonomichnoho pidnesennia ta zmitsnennia enerhetychnoi samodostatnosti terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Rationalization of nature as an important factor of socio-economic growth and strengthening of energy self-sufficiency of local communities in a decentralized economy]. *economics-of-nature.net*. Retrieved from <http://economics-of-nature.net/page/2015> [in Ukrainian].

14. Rassadnikova, S.I. (2012). Kontseptualne obhruntuvannia derzhavno-privatnoho partnerstva v konteksti formuvannia investysijnoi pryvablyvosti obyektiv ekolohichnoi infrastruktury [Conceptual argumentation of the public-private partnerships in the context of investment attractiveness of objects of environmental infrastructure]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky – Mechanism of economic regulation*, 2, 176-185 [in Ukrainian].

15. Holian, V. (2014). Derzhavno-privatne partnerstvo yak bazova peredumova kapitalizatsii pryrodnykh resursiv v umovakh detsentralizatsii [Public-private partnerships as a basic institutional prerequisite capitalization of natural resources in a decentralized economy]. *Ekonomist – Economist*, 9, 4-7 [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy «Pro derzhavno-privatne partnerstvo» [«About public-private partnership»]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 40 [in Ukrainian].

17. Varnavskiy, V.H. (2004). Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v Rossii: problemy stanovlenia [Public-private partnership in Russia: problems of formation]. *Otechestvennye zapiski – Notes of the Fatherland*, 6, 21-26 [in Russian].

18. Hrytsenko, L.L. (2012). Kontseptualni zasady derzhavno-privatnoho partnersnva [Conceptual framework of public-private partnership]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Sumy State University*, 3, 52-59 [in Ukrainian].

19. Bariakin, V. (n.d.). Ot prirodopolzovania k prirodokhoziajstvovaniu: novaia sotsialno-ekolohichaskaia paradihma [From nature use to nature management: a new socio-ecological paradigm]. *brennoe-i-vechnoe.narod.ru*. Retrieved from: <http://brennoe-i-vechnoe.narod.ru/01-85.html> [in Russian].

20. Mishenin, Ye. (2012). Kontseptualnye osnovy formirovaniia ekolohicheski oriirovannoho mekhanizma upravleniia prirodokhoziajstvovaniem [Conceptual foundations for the formation of an environmentally oriented mechanism for environmental management]. *Ekonomist – Economist*, 3, 59-64 [in Russian].

21. Yarova, I.Ye. (2013). Lesokhoziajstvovanie kak novaia sotsio-ekoloho-ekonomicheskaiia paradihma [Forest management as a new socio-ecological and economic paradigm]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky – Mechanism of economic regulation*, 2, 45-52 [in Russian].

22. Mishenin, Ye.V., Koblanska, I.I., Ustik T.V., & Yarova, I.Ye. (2012). *Ekolohoorientovane lohystychnе upravlinnia vyrobnytstvom [Environmentally oriented logistics management of production]*. Sumy: TOV «Drukarskii dim «Papyrus» [in Ukrainian].

23. Davies, S., & Fairbrother, P. (2003). *Private Finance Initiative (PFI) and Public Private Partnerships (PPPs): Definitions and Sources*. School of Social Science, Cardiff University. Working Paper Series [in English].

24. Vilisov, M. (2006). Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: politico-pravovoi aspekt. [Public-private partnership: political and legal aspect]. *Vlast – Power*, 7, 12-17 [in Russian].

25. Bystriakov, I., Pylypiv, V., & Lutsiv, O. (2013). Kapitalizatsia pryrodnykh resursiv: mekhanizmy zaluchennia investysii u stalai rozvytok [The capitalization of natural resources: mechanisms for attracting investment in sustainable development]. *Ekonomist – Economist*, 10, 38-41 [in Ukrainian].

26. Khvesyuk, M.A. (2014). *Kapitalizatsia pryrodnykh resursiv [The capitalization of natural resources]*. Kyiv: DU IEPSS NANU [in Ukrainian].

27. Bystriakov, I.K., & Klynovyi D.V. (2010). Kopleksna otsinka ta upravlinnia pryrodnykh resursamy v klasterno-korporatyvnykh formakh hospodariuvannia [Comprehensive assessment and management of natural resources in the cluster-corporate forms of management]. *Ekonomika, ekolohia, upravlinnia – Economy, ecology, management*, 1, 302-309 [in Ukrainian].

28. Mishenina, N.V. (2016). *Formuvannia ekoloho-resursnykh klasteriv yak chynnyk dematerializatsii rehionalnoi ekonomiky [Formation of environmental and resource clusters as a factor of the regional economy dematerialization]*. I.M. Sotnyk (Ed.). Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].

29. Kovalchuk, A.N. (2009). *Puti razvitiia dohovornykh otnoshenij v lesnom sektore: rehionalnyi aspekt [Ways of development of contractual relations in the forest sector: the regional aspect]*. Khabarovsk: Izd-vo DVAGS [in Russian].

30. Yarova, I.Ye., Mishenina, N.V., Dutchenko, O.M., & Mishenina, H.A. (2016). Instytutsionalni ta ekoloho-ekonomichni zasady rozvytku pryrodohospodarskoho paidprymnystva [Institutional and environmental and economic principles of nature commercial business]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia – Balanced Nature Economy*, 1, 21-29 [in Ukrainian].

Н.В. Мишенина, канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры экономики и бизнес-администрирования, Сумский государственный университет (г. Сумы, Украина);

И.Е. Яровая, канд. экон. наук, доцент кафедры экономики, Сумский национальный аграрный университет (г. Сумы, Украина);

Г.А. Мишенина, канд. экон. наук, доцент кафедры управления, Сумский государственный университет (г. Сумы, Украина)

Развитие механизмов государственно-частного партнерства в сфере природохозяйствования в условиях децентрализации

В статье концептуально обосновано сущностно-содержательную основу применения механизмов

Н.В. Мішеніна, І.Є. Ярова, Г.А. Мішеніна. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання в умовах децентралізації

государственно-частного партнерства (ГЧП) в системе рационализации природохозяйствования на предпринимательских началах в условиях децентрализации территориального развития. Определены принципы формирования и реализации механизмов ГЧП в отношении рационального использования природных ресурсов и охраны окружающей среды, а также обозначены основные преимущества их применения. Охарактеризованы основные механизмы (формы) партнерских взаимоотношений между государством (территориальной общиной) и бизнес-предпринимательскими структурами в контексте капитализации региональных природных ресурсов. Обоснована необходимость достижения эколого-экономической самодостаточности природохозяйствования на уровне территориальных общин.

Ключевые слова: природохозяйствование, государственно-частное партнерство, механизм, природные ресурсы, природный капитал, предпринимательство, децентрализация, эколого-экономическая самодостаточность природохозяйствования территориальных общин.

N.V. Mishenina, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Business Administration, Sumy State University (Sumy, Ukraine);

I.Ye. Yarova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Economics Department, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine);

H.A. Mishenina, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Management Department, Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Development of mechanisms of public-private partnership in the sphere of nature management in conditions of decentralization

The aim of the article. The aim of this article is deepening the theoretical and conceptual foundations from the perspectives of formation of organizational and economic mechanisms of public-private partnership (PPP) in the system of business nature economy in conditions of decentralization.

The results of the analysis. Conceptually substantiated content of the mechanisms of public-private partnership (PPP) in the rationalization of environmental management on the entrepreneurial bases in the context of decentralization of territorial development has been considered in this article.

Nature economy as a system of the entrepreneurial approach to rationalizing the use of natural and resource potential (natural capital) on ecological and economic principles is considered as a set of actions and activities of economic entities to implement the productive processes of reproduction, adoption and realization of the most effective economic solutions concerning the complex and integrated use of natural resource potential to meet and satisfy individual, business and social requirements and needs in raw materials, social and environmental functions of natural resources with minimal costs on the principles of sustainable and ecosystem nature management.

Public-private partnership in the sphere of nature management has been regarded as a complete system of organizational and economic forms of economic methods and tools of management of partnerships between government (including local communities) and business- structures regarding the use and reproduction of state (municipal) natural capital that provides coordination of environmental, social and economic interests of businesses through a balanced and responsible distribution of spheres of management, control, risks and results between business partners in the system of nature management on the long term and strategic platform. This definition has certain features which are as follows: public-private partnership is considered as a mechanism with the certain integrated function which should provide coordination of environmental and economic interests of businesses and resolves different conflicts; public-private partnership must take into account modern principles of decentralization of the nature economy; also it takes into account current trends concerning capitalization of natural resources.

The principles of the formation and implementation of public-private partnership mechanisms in relation to the rational use of natural resources and environmental protection have been defined, and the main advantages of their application have been indicated. The main mechanisms (forms) of partnership between the state (territorial community) and business-entrepreneurial structures in the context of capitalization of regional natural resources have been characterized. The necessity of achieving ecological and economic self-sufficiency of nature management at the level of territorial communities has been substantiated.

Conclusions and directions of further researches. In terms of institutional changes in the direction of power decentralization, local government reforms, which cause the effective participation of local communities in the implementation of nature economy and redistribution of natural resources, the development of mechanisms of public-private partnership is updated. State (municipal) ownership of natural resources and lack of estimate-budget financing of natural-economic and environmentally oriented infrastructure objects, socio-environmental and economic problems of regional nature economy lead to the use of a wide range of existing forms and mechanisms of public-private partnership. The development of PPP in the nature economy (nature management) is a necessary foundation of ecological and economic sustainability of territorial communities.

Further research on this issue should be directed to specification and detailization of public-private partnership mechanisms taking into account the specificity of organizations and environmental projects, natural capital and strategic objectives of the nature economy in conditions of decentralization.

Keywords: nature management, nature economy, public-private partnership, mechanism, natural resources, natural capital, entrepreneurship, decentralization, ecological and economic self-sufficiency of nature management of territorial communities.

Отримано 12.12.2016 р.